

T A R İ H
VESİKALARI

Sayı: 11

Şubat 1943

Cilt: II

MORA İHTİLÂLİ TARİHÇESİ VEYA PENAH EF. MECMUASI

[c. II. sayı: 10, sahife 320 den devam]

itdikde ifrazını caiz görenler külliyyetlü nizam nedir mulâhaza eylemeyüb ve bir iki kaza ifraz ve siyanet mâada kazalar âhar mülûkündür fehvasınca sarf-i zihn eylemediler Heman zimam-i ihtiyarı istid'a idenlere virüb ifrâz eylediler Ancak ne içündür ve ne olacak fark itmediler itse-ler lâbüd işler dahi böyle olmazdı El-yevm umûr-i şer'iyyesi âhar kazaya nakl olunan kurâ gibidir Ceride-i padişahî zamîme-i sevad ile kesret-i gavaiz müntic işlerdir ve bermînvâl-i muharrer nizamları virildikde evrak-i cizye ve avâriz hâneleri cümlesi hâcegân-i divân-i humâyûna virile ve muhassıllar dahi vaktile mahallerine varub memuriyetleri üzere hareket ve her kazanın ne mikdar evrak ve haneleri var ise ahalinin marifetleriyle kazanın kurasına doldurub ve marifet-i şer'ile her karye ve çiftlik cizyeleri ve hâneleri defter idüb Hâkimler deftere imza idüb ve her kazanın cizye ve avârizi bu defter ile tahsil oluna ve bu makule defterleri ahali tertib itmeli ve muhassıllar virmelüdürler ve muhassıllar dahi kaza ve kol cizyedarlarına vireler ve perâkende tabir olunan reâyâ ki ol sancak ve eyâlet reâyâsından değildir âhar sancak ve eyalet reâyâsından olup masalihçün gelen yine girü vilâyetine gidecektir Ancak cizye vaktında bulunmağla bu makule reayalar karye ve çiftlikâtda bulunur ise bulunduğu karye ve çiftliğe vire ve kasabalarda bulunanlar vilâyet bunlara karışmaya Ol kasabanın cizyesinin tahsil iden muhassıl yahud cizyedar masarifine iânet için olalar ve birisi akl-i züyûfdan bu makule şeyleri mîrîye irâd deyü gösterürse mîrî kabûl itmediğinden (etmediğinden) başka o makule akl-i züyûfu tedib eyleye Çarık (çarık) malikânesine benzer çarîh giyenler gayet fukara olanlardır Ne tahrîb birisi malikâne idüb Devlet-i Aliyyenin halâl (حلال) irâdı telef olayor tezeyyüdüne (tezyidine olacak) sarf-i zihn olunmadı Bu makule çarık misillü şeyler Devlet-i Aliyyemize şeyndir yine ihtiyac vardır Ve el-yevm muhassıllar ve cizyedarlar Mora'dan gayri cümle memâlik-i mahrusada konak kirasını ve mefruşat ve mekûlâtı kiselerinden itmeleriyle yine kiselerinden eyleyeler Vilâyetlerden bir akça almayalar ve kazalar ve kollar cizyelerini ve avarızlarını muhassıllar tarafından tayin olunacak cizyedarlar kaza ahalinin (ahalisinin olacak) kefâletleriyle ala ve bir kaza ahalipleri fazla ise bir tarafa verilmeye Muhassıl tarafından tahsile âdem tayin eyleyeler ve cizye ve avarız bu nizâma bend olsa külliyyen zulm ref' olacağından başka mîrîye dahi fazla irâd zuhûr ve celebkeşân ve beksimat (beksimet) malikânelik ile virilüb mahsulât değildir ve nukud akça olmağla malikânelik ile virilmesine vücûh ile münasebeti yokdur Hasaret-i mîrîden gayri ya ref' oluna yahud biri vefat itdikde malikânelik ile virilmeye cizye ve avarızı tahsil idecek muhassıllara ihale oluna

maahaza cüz'î şey ile çok dağdağa olur ve reâyâyâya zulm olur Erâzilin biri iltizam ider ve reâyâyâya itmedikleri kalmaz ve ber minval-i muharrer nizamı virildikten sonra Âsitane de sakin olan haccgâna virile başka zümreye virilmeye Dahi Devlet-i Aliyye murad itse her eyalet ve sancaklarda olan mukataat-i evkâf ve gayr-i evkaf gümrüklere varınca nizamdan sonra malikâne sahibleri kefillü intihab olunmuş mücerreb-ül-etvâr mültezimlere mukatasını virüb ve ancak mültezimlerden faizlerini alalar ve bir müddetdenberu mukataâtın tahammüllerinden ziyâde zam ile sene besene şey zam iderler İnsafı tecâvüz idüb bir mukataa çıkmaz zararını reâyâyâ fukarası virür Binaanaleyh mukataatın tahammüllerinden ziyâde virmemeleriçün berminvâl-i muharrer nizâm virildikce her mukataâtın faizi dahi ma'lûm olur Ve faizleri dahi defterhâne-i Âmirede bir deftere zabt oluna ve böyle olunca malikâne sahibleri her sene şey zam itmez Bâhusûs aynı mültezimler zammile olmaz ve bedahlâklar alıyor reâyâyâyı perîşân eylediler Alel-husûs her bir mukataa malikânelik ile virildikde bu kadar faizleri yoğidi Tedricî mahsulât baha itmekle faizleri dahi ziyade oldu Ancak insâf kalmadı Çünkü ehl-i insâf kalmadı İrâdetleri insâf itmezler Devlet-i Aliyye dahi böyle fâizleri zabt idüb zarûrî lâbüd insâf iderler Beher hal ve bundan başka bir mukataa dahi mahlûl olunca faizleri ma'lûm olmakla değerile virilür Ve tahrir olduğu üzere malikâne sahibleri mukataasını iltizamen virdikde mültezimden fakat fâizlerini alalar Fâizi dahi rûz-i Hızırda alalar mukaddem almayalar ve rûz-ı Hızırda evel fâiz ahz iden malikâne sahibinin mâlikânesi ref' oluna ve Mîrîyi ve kalemiyeleri malikâne sahibleri ahz eylemeyüb mahallinde her eyalet ve sancağ muhassıllarına vireler ve muhassıllar dahi emval-i mezbûreyi hazîne-i hümayûna göndereler Ve hazîne masarifleriçün mültezimler gurusu başına birer buçuk akça vireler Ve mültezimlere birer buçuk akça virmelerile zarar gelmez Zira şimdi olduğu gibi masarifleri birer buçuk akçadan ziyadedir ve böyle defterdar olanlar dahi her taksit ne mikdar akça gelecekdir ma'lûmları olur kesret-i kuyûda hacet kalmaz Az iş ile çok yorulmak âkil karı değildir Biçâregân-i küttâb yirmi beş yaşında iken verem marazına mübtela olmadıkları taaccüb olunur Ve mal-i mukataat dahi üç taksit ile ahz oluna Biri rûz-i Hızırda ve biri rûz-i Kasımda ve biri kanûn-i evvelde ahz oluna Mîrînin sikleti vardır dinür ise bir sene evvel peşinat alınmakla akçaya ziyadelik gelmez Yine alınacak akça o kadardır Bahusûs mukaddem alınmakda yümn ü bereket kalmaz iş ileruye bakmalı ve bu nizâmlara himmet buyurulsa mîrî sikletden halâs olur Fazla akça dahi kalur zaman ile mîrînin cüz'ice sikletile peşinatı ihdâs idenler gûyâ iş ve marifet eylediler Eyi itmediler o sikleti başka tarîk ile idâre

itmeli idi Ve tahrir olunduğu üzere nizâmı virilse mîrînin sikleti kalmaz ve takaasite nizâm virmek işdir Zirâ bundan reâyâyâ ve mîriye çok zarar olur ve böyle olunca mîrî ve kalemiyeleri muhassıllar ahz idince reâyânın voyvoda ve gayrilerinden derdi olur ise muhassıllara inhâ ile çok zulm men'olunur ve aleyh it-tevfik.

**Ahvâl-i mukataat ve menziller ve ba'zan (ba'z-ı)
nizâm-i sâire**

Mukataâtın dahi çok şeylerde noksanı vardır Nizâmına murad olunsa mâlikânelik şurutuna halel virmez Mukaddema mâlikânelik ile virildikde gaflet olundu Bir kazada birkaç mukataa olup ve dahi bir kazanın bir veya ziyade köyleri oldukları kazada olan mukataaya ilhak olunmayub sekiz konak aşırı olan âhâr kazada olan mukataaya ilhak olunmuş ne mertebe sehv olmuş bunda akıl durur ve bazı kazaların kezalik adedi ağnamları ve İzmir ve Selânik cesm olmayan gümrükler kazasında olan mukataalara ilhak olunmak icab ederken olmayub başlu başına mukataalar olup küllî dağdağa ve teşviş iras idecek tavırdır Akıldan baîd işdir Nizâmlarına irâde-i aliyye teallûk buyurulur ise her kazada bir mukataa olmak üzere nizâmı virile ve kazasında olan adedi ağnâm ve gümrük başka olmaya ol mukataaya mülhak ola ve mâlikâne sahiblerine bundan noksan ve ziyade terettüb idecek halet yoktur Nizâmından sonra yine mutasarrıflarına virilmek üzere fakat berevât ve suret-i defatir tagyir olur ve nizâmına tayin olunan kimesne bir ayâlet ve yahud sancağın nizâmı ile meşgul ola gitsün Defterdar Efendi ve mâlikâne sahibleri atik nizâmı üzere ahz ü ita idüb idare eyleyeler Vaktaki bir ayâlet veya sancağın nizâmı tekmil oldukda ve defteri ve suret-i nizâmı Deraliyye'ye gelür zabt olunur ve nizâmı verilmiş ayâlet ve sancağın nizâm-i cedîdi üzere rü'yet oluna ve bu husus dağdağa addolunmaya heman irâde-i aliyyenin teallûk buyurulmasına mevkuftur Ve bir kazanın bir karyesi nice merhale baîd âhar kazaya umur-i şer'iyyesi nakl olanları dahi hîn-i nizâmda hadîmî kazalarına nakl olunalar kendülerine zulm olur deyü sıyanetleriyçün âhar kazaya nakl olundu dîmenin manası yokdur yine memleket-i pâdişâhîdir ve bu makule kelâm reâyâ ve berâyânın ağızlarında zebân-zed olmak şeyindir Erlik odur ki cümle kazanın kurasını sıyanet itmekdir bir karye sıyanet ve sâir kurası harâb olmak iş değildir Ve berminvâl-i muharrer nizâmına irâde-i aliyye taallûk buyurulur ise mukataâtın ve cizye ve avârızın malları taksit ile edâ oluna takaasîti zikr olunub avârız muharremden altı mah sonra haklaşa ve cizye dahi muharremden altı maha varınca haklaşa ve peşi-

nât bir akçe alınmaya Zirâ bu mallar vakitlerinden evvel alınmakla sarrafların âldıkları murabaha-i bîşumâr mirî ve reâyadan çıkar Ammâ ne vechile çıkar herkes idrâk idemez ve nizâmları böyle virilür ise mukaddem bir akça alınmamak üzere kat'iy-ül-müfâd hatt-ı şerif ile men' oluna Bunda çok hikmet vardır murabahanın dahi tenziline bais olur Frengistanda yüzde beş ve altı nihayet yedi ziyâde murabaha yokdur Ve bu madde hasâret-i azîmdir Ve bu nizâma bend olunca murabaha dahi iktiza itmez Fealâ hâzâ *فعلی هذا* her şeyde böyle râbîta bulunmamakla mirî tahsili ve isticalı ve kalemiyeler ve sâir hususlar ve kesret-i şükâdan (şükâttan olacak) ve dahi avâilde Devlet-i Aliyye ve vüzerâ ve mîrimîrân ve ocak-i âmireden gayri Tatarlar istihdam eylemeyüb şimdi ise iki bin gurusluk mültezimler ve ayanlar ve nüvvab hidmetkârlarını Tatar kıyafetine koyup mürûr ve ubûr çoğalub aslından iki bin gurus ile menzili idâre olunan kazanın şimdi yirmi kise ile idâre olunmaz Memâlik-i mahrusanın fakat menzil akçaları bir devletin irâdi kadar mâl-i fukara ve zuafa telef oluyor Fîmâba'd menzil ile gidecek kimesnenin ismi ve kime müteallikdir menzil avâmirinde zikr oluna ve dahi Tatar mıdır bostancı mıdır cukadar mıdır zaîm ve kapucu başı mıdır zikr oluna ve fermanları bir mahalle vardıklarında bey' iderler fîmaba't bey' olunmamak için meselâ Tekfurdağından bed' oluna Menzîlciler verâ-i fermanı taallaka nazarı *تعلق نظری* deyü varacağı mahalle varınca cümle menzîlciler yazalar böyle olunca bu fermanı kimesne alamaz Voyvodalar ve muhassıllar ve gümrük emînlerinin âdemleri Âsitane'ye varub gelmeleri iktiza itmekle mart ibtidasından şubatı gayesine ve muhassılların muharrem guresinden zilhicce gayesine kadar işlemek üzere acik (?) birer nefere kifayet mikdarı menzil avâmiri mâlikâne sahibleri marifetiyle alub vireler ve derûn-i emrde mukataanın veya gümrük ve muhassıllık ismi zikr oluna Kadîmî ücretlerini virmek üzere burhân-i azîm bervech-i müsaferet Alasonya kazasında bulunduğumda zamân-i adalet - iktiran-ı Cennet-mekân Sultan Ahmed Efendimiz Hazretlerinin bin yüz yirmi yedi(1715) senesinin sicillâtına nazar olundukda ve sene-i mezbûrede Mora seferi dahi var iken bir senede menzil akçası otuz dört bin akça olub şimdi ise on üç on dört kise akça ile idare olunmaz maahazâ sâpadır memergâh değildir ve kis alâ hazâ *هنا علی و قیس علی هذا* ve menzil fermanıyle gidenler tahrir olduğu üzere kadîmî ücreti virüb giderler meğer in'am ola in'amın mâadaları ücreti virüb giderler Ve sâir nas işi olub Asitane'ye gelüb ve gidüb onlar fermansız olmak üzere menzîlciler bunlara dahi bargir virüb zarar değildir Ancak bu makuleler mirî fiatı saat başına onar akça ücret virmeyüb süvâr oldukları bargire ve sürücünün bargiriçün ve dahi yedek götürür ise saat başına yirmişer akçe ücret vireler Bahalu değil

dir gayet-ül-gaye ucuzdur ve böyle olunca vilâyetlerin menzil akçaları tahfif olur Asitâne'den Tekfurdağından başka Yenişehir yüz yirmi beş saatdır yirmişer akçada iki bin beş yüz akça ider Sürücünün dahi o kadar Beş bin akça olur Bir şey değildir Yedek dahi getirürse altmış sekiz buçuk gurus olur Hiç bir şey değildir Ve bunlara dahi menzilhaneler bargir virmeleriçün tehdid olunalar Ve menzilhanelere nüzûl iden ulaklar iki vecihden dahi olsun mekûlât ve meşrubâtı kiselerinden ideler ve her vilâyet vilâyet (aynen) tarafından mahsusan vilâyetin olarak birer menzilhâne yapalar ve menzilhâne hizasında birer aşçı عشی dükkânı dahi yapub murûr ve ubûr idenler mekûlâtlarını alub ekl eyleyeler ve kapulu olsun kapusuz olusun tatarlar beş on âdemi Asitâne'ye getirür ve Asitâne'den taşraya getirür vâfir akçalarını alub menzihcilere bir akça virmezler Bir menzilci bir şey söylerse bargirlerini çatlayub (aynen) ve gâh kuyruk ve kulaklarını kat' iderler Ammâ bu nizâma himmet buyurulsa bilâferman kimesneye bargir virilmeye Ve bilâ ferman olanlara yirmişer akça ücretleriyle virile deyü Böyle olunca tatarların bu kadar âdem için fermanları yokdur Lâbüd menzihciler dahi bargir virmezler ve hazînelere (aynen) cevr eylemeyüb saat başına onar akçadan bargir virile Zira hazîne kimin olur ise olsun lâbüd mîriye râcidir Hazînelere ferman iktiza itmez kimin olur ise olsun onar akça ücretleriyle bargir vireler Erbab-i devlet olanlar bir akçelik umûr için ısrar itmelüdür Zirâ akçe sonra altun olur kise olur Her işde gaflet ve musamaha câiz değildir Her işin ibtidâ-i emrinde kavîce yapub daimâ böyle gitmelüdür Zirâ isyan ve adem-i itaat ve sâir perişanlık olmasın cümlesine zulm sebebidir Erbab-ı devletin evlâd ve akribâ ve ahibbaları olmamalı Devlet umûru olunca hatır bertaraf müsaa-de caiz değildir Sonra herkes evine gitmeğe yolu bulamaz Zirâ devlet ve ibad-ullah taraf-i Hakdan kendilerine emânetdir Birkaç günlük ömr için kişi kendüyi dünya ve âhiretde mühlîke (mehlekeye olacak) endah-te (aynen) itmek ne mertebe gafletdir akıl durur Maâz-Allah o devlet zaif olmasıyle ehl-i din tahkir ve zaif olmalarıyle sûret-i âhar zuhuriyle dine ve devlete hiyânet etmiş olurlar Ve erbâb-i devlet olanlar nefislerine hidmeti câiz görmeyüb

حکمت محض است اگر لطف جهان آفرین
خاص کند بندهٔ مصلحت عامرا

Hikmet-i mahzest eger lûtf-ı Cihan - âferîn
Hass küned bendei maslâhat-i âmmra [1]

[1] Beyit Şeyh Sa'dî'nindir. «Allâhın lûtfu, bir kulu umûmun işine memur ederse bu, rabbânî hikmetin ta kendisidir» demektir.

fehvasınca enfâs-i müstearlarını ibâd-ullahın hizmetine hasr itmelü zamâne halkı ise ekserileri asrımızın iktizası deyüp giderler Asrın kabahatı yokdur evvelkidir galiben noksanlık idarenindir İşini rezil iden sahibidir Adem-i gayret ve hamiyet olmadığı halde lâbüd perişanlık zuhûr ider Erbâb-i hamiyet birkaç günlük ömr için rezalet ile ve günah tahassülüyle samur kürkü ve merâtibi terk ider Abaya kanaat itmek erlikdir Ancak istikamet ve hamiyet sahibi lâlîeclîn لآ لآجل bir işi Allâh için tutunça min taraf-illâhi tealâ من طرف الله تعالى muahhid (aynen) olur kimesne üzerine varamaz Ve bu nizâmlardan kimesneye bir akça zarar olmaksızın tanzimleri mümkün ve mîrîye azîm irâd dahi hasıl olur Nice nice tarihler vardır ki şer'-i şerife ve kanûn-i münife mutabık olarak mîrîye irâd hasıl olur bu vech üzere rabîta bulunmamakla mîrî sikletden tütün طوطن gümrüğünü malikânelik (aynen) ile virüb tevatüren senevî üç bin kise akçaya iltizam virilürdü Ve her beş kise akça mîrîsini malikâne idenlere faiz olarak yirmi beş kise akçaya virilüb altı yüz sehîm ider Yirmi beşerden on beş bin kise akça ider Bu takdirce mîrî on beş senede fakat on beş bin kise akça almış oldu Mâlikânelik ile verilme on beş senede kırk beş bin akça olacak idi. Ne mertebe zararlı iş oldu Maahazâ on beş senede cümle mâlikâne sahibleri vefat itmez ki tekrar mîrî mutasarrıf olsun Ve ibtidâ-i emrden on beş seneye değin vefat idenlerin sehîmlerinden alınacak akça on beş seneden ziyâde muammer olanların zararına mahsub olunca beher hal mîrîye azîm zarar olduğu zâhirdir Mîrîye fazla-i irâd tarîkleri başka çokdur Cenâb-ı Hak Devlet-i Aliyyeye müyesser eyleye âmin Derûn-i risalede zikr olunduğu üzere memâlik-i mahruseye adalarına varınca (ya kadar) iktizası üzere nizamı virilince mutlak (mutlaka) zulm yer yüzünden ref' olur ve bir mertebe mamur olur ki kürevî (?) bir yere kıyas olunmaz Bادهû Mısırın nizâmına himmet oluna Tarîkı bulunur kıyas iderim İbtidâ-i emrde suhûlet ile nizâmına teşebbüs oluna Olmadığı halde kahr ile olsun Ancak ümera-i Mısır misillü mecnunlar dünyada yokdur Dağdaki hayduklar kadar rahat ve emniyetleri yokdur Birisi birini katl ider yerine oturur oğulları bîkes kalur Binâanaleyh hakîmâne ümerâsından bir azını dil-firib ve mahzurlarını semî'lerine ilka ile ve sonra olacak rahatlarını ifade ile celb olunmaları imkânı bulunmak gerekdir Bulunmadığı halde kahr ile olduğu halde taşrada tahassun idecekleri tarafların Arab şeyhlerini dil-firib idüb tazyik olunduklarında gidecek yerleri kalmaya Ve ümerâ nizâmına himmet oluna külliye ele alma Ba'dehû Basra'dan Bağdad'a varınca mesafe-i baide olub ve havali-i Bağdad kezâlik birkaç paşalığa tahammülü vardır Vaktiyle iktiza itdiği vechile nizâmına himmet olunsa birkaç paşalık olur Aktâr-i mezbur dahi ele alınacağından başka elbette mîrîye dahi irâd

olur Bâdehû Bağdad zizamına dahi himmet oluna Elbette tarfı bulunur İnâyet-i Hak ile zikr olunan nizâmlara himmet olunca yalnız Rum ili askeriyle iki üç kırala sefer virmeğe kâfidir ve iklim-i Habeş dahi boşuna durur Ednâ himmet ile teshir olunur Sancağ sancağ idüb her sancağı ber vech-i mâlikâne kayd-i hayat ile birer kimesneye virüb fevtinden sonra ekber ve erşed oğluna virilmek üzere ve kifayet mikdarı asker bu taraftan ve içlerinden dahi süvâriyân ve piyadegân tertib ve cümleye başbuğ üzere üç ve yahud beş senede bir azl olmak üzere vüzerâ-i izâmından birisi vali nasb oluna ve nehr-i Nil'in yolu dahi tathir oluna Mısır taraftan (tarafından) kaıklar (kayıklar) varmağa ihtimâm oluna ve nizâm-ı Mısır dahi böyle mâlikânelik ile münasib olmak gerekdir ve herbirine mâlikânelik ile virilecek kurâ ve kasaba sancağ ittihaz oluna ancak çok (çok) olmaya meselâ Mısır seksen yüz mukataa ve dahi ziyâde ola ve bundan menafi' nedir süal varid olur ise yüz âdem olunca ittifak idemezler Saniyen mukataaları külliyyetlü olmamakla şimdiki gibi beğler misillü kuvvetlü âdemler olamaz Daimâ havf üzere olurlar Sâlisen böyle olunca servet sahibleri olmadıklarından Mısır ve Habeş ahalipleri zir-i taht-i kahrlarında olmazlar Daimâ Devlet-i Aliyye'yi bilürler Hulâsa bu sûret ile olduğu halde menâfi'-i bî-şumâr derkârdır ve aleyhittevfik.

Evsâf-i sûret-i defâtir

Mukataat ve ağnâm ve gayri ve timar ve zeametlerin cümlesinin cümle a'şar-i şer'iyye ve rüsûmât-i kanuniyeleri Defterhâne-i âmirede hasılâtları defteri olub ancak bir müddetdenberü şurût ve tahdidât mütareke olunmağla ve cizyedâr ve mültezimler ve mâlikâne mutasarrıflarının istid'alarıyla şeref-sudûr iden evâmir-i aliyye sûret-i defter ve şurût zikr eylemeyüb sene-i sabık ve uslûb-i sabık zikr eylediğinden sûret-i defter hemen lafzı murad olub ve taşralarda cizyedâr ve mültezimler ve ağnamcıların reaya fukarasına itmedikleri zulm kalmayub rizâ-i bâri değıldir Rabb-ül-âlemîndir Maâz-Allahı taalâ bu nimete istihkaklarımız kalmadığıle (aynen) ne olmaz Reâya ve berâyâ şaşub ne ideceklerini bilmezler ve her gün kangı zalime akça ibtida virsün deyüb hanesinden çıkar Bir hatt-i şerif şeref-sudûr idüb bir müddetden berü vükelâ ve vülâtn tekâsülleriyle voyvoda ve mâlikâne sahibleri ve mütesellimler ve mütevelliler ve kaimmakamler ve erbab-i timâr ve zuamâ ve vuzerâyâ has tayin (olunan) kurâlarda a'şar-i şeriyeleri ve rusûmat-i kanuniyelerini sûret-i defter üzere almayub istedikleri kadar akça almalariyle ve on ağnamda dört ve beş ağnam zam eylediklerine kanaat eylemeyüb her re's ağnamdan iki ve üç ve dört pâre almalariyle vediat-ullah olan reayâyı ha-

rab idüb fimâba'd gerek a'şâr-i şer'iyye gerek rüsûmat-ı kanuniyye ve ispençe ve ağnamda ve sâir her ne ki hasılât sûret-i defterlerde kayd olundu ise suret-i defterde kayd olunduğu miktardan fimâba'd ziyâde bir akça alınmaya ve zûret-i defterden hâric zabıtân ve mültezimlerin ve sair zümrenin balâda mastûr مسطور olunduğu üzere ve gümrük ümenâ-ları ve bacdârân ihdas eyledikleri seyyiatlerinden fimâba'd bir akça alınmaya ve ba'd-el-yevm sûret-i defterlerde kayd olmayan şeylerden bir akça alınmaya ve sûret-i defterden ziyâde bir akça alınmamak üzere tehdid ve cümle mâlikâne sahibleri ve mütevelliler ve kaimmakamlar ve hâslar herkes mukataasının sûret-i defterlerini ihrâc eylemeleri ve herkes mukataasının sûret-i defterini reâyânın kocabaşlarına vireler Mültezimler vardıklarında sûret-i defterden ziyâde almayalar ve mukataa sahibleri mutlak herkes mukataasının sûret-i defterini ihrac ve reâyânın yedlerine virmeleriyçün bâ-hatt-i hümâyûn ziyâdesiyle tehdid olunalar ve keyfiyet böyle olacağını memâlik-i mahrusaya hutût-ı şerifelerile ilân Şimdi ise mukataa sahibleri cebâbire erâzil-i multezimînin inhalarile virilen evâmîr-i aliyye sûret-i defteri üzere dimeyüb sabıkı veya üslûb-ı sabık beyan itmekle hemen sûret-i defterin hiç iktizası olmamış oldu Zulme ne mertebe ruhsatdır Miriye bundan bir akça noksan terettüb itmez Mukataalar mâlikânelik ile virildikde bunların birisi olmadığından başka cihet-i âhâr ile dahi hasılâtları bu asırda terakki var iken inhalarına itibar olunmaya ve sâde inhalarıyle zulme ruhsat câiz değildir Bu husus için nice nice esrâr vardır Mukataata dâir teksir-i irâd zımında Cenab-ı Hak müyesser eyleye âmin ve Devlet-i Aliyye (yi) aldanyub zulmü kanun gibi etmişlerdir İrâdat ve tayyarat mukataadandır viresiz deyü emr-i âli virilür İrâdat ve tayyarat-ı mukataa hâric ez defter bir akça yokdur İrâdat-ı mukataa diyeceğine sûret-i defteri derkenar var ise emir virile Bir müddetdenberü şûrût-u kanûn ve suret-i defter yok misillü olub istid'a idenin istid'ası üzere veya takrirî emr-i âli virilmek cesbân değildir Mechûl-ün-neseb ma'dum-ül-haseb mazmum mültezimlerin istid'alarıyle mâlikâne sahibleri dahi aldanub ve mutasarrıf olduğu mukataanın hasılâtını fark eylemeyüb meramlarınca emr-i âli viriliyor ve erbab-ı timar ve ziamet dahi timar ve ziametlerinin suret-i defterlerini ihrac ve ziyade almamaları için tehdid olunalar Ve bir kabih âdet etmişlerdir Kanun üzere reâyâ ispençesi tahrir olunduğu karyede senede bir virür Şimdi ise mart üstü ve martdan altı mah sonra bir derdmend reâyâ masalihiyçün âhar kazaya vardıkda yahud karyesinden kalkub âhar kazada tavattun ider ise ol kazanın voyvadası ve mütesellimi veya müteveli ve kaimmakamlar tutup iki üç dört guraşa varınca ispençe alurlar Agrab-i garâib ispençe kanun

üzere tahrir olunduğu karyede voyvodalık mıdır timar ziamet midir ne ise virür ve ispence dahi bekâr ise on ve bazan yirmi pâre (para) evli ise yirmi ya kırk pâre sipahisine yahud voyvodasına virür iken bunlar dörder gurus alurlar bilâ mucib bigayri hakkin ispence alurlar Fimâ-ba'd bir kimesne ispence almaya tahrir olunduğu yerde vireler Suret-i defter üzere ve âhar karye ve kaza ve sancağa bir akça virmeyeler Ve karyesinden kalkub âhar karyede tavattun iden reâyadan henüz sipâhinin ve voyvadanın adamısı (adamı) gelüb ispenceni ahz itmemelerile bana vir deyü rencide olmaya ispence mutlak tahrir olunduğu mahalle virilmelüdür Müstakillen bu madde bir hatt-i şerif ile men' oluna Zirâ reaya fukarasına azîm gadr ideyorlar Ve kezâlik koyunlara bir koyun zam olunmaya Ve suret-i defterden ziyade bir akça alınmaya ziyadesiyle tehdid oluna ve cümle maddeler için evâmir-i aliyye getüren tatarlar tehdid oluna mahkemelerde alenen kıraat idüb vücûh-i belde ve cümle eshab-i cift ve cesim kurâ ahâlileri ve kocabaşılar ve metropolid ve piskoposlar mevcut oldukları halde kıraat oluna ve bazı kazâda navahi olub navahiye dahi götürüb reâyâ ve cümlelerin muvacehelerinde mahkemelerde kıraat eyleyeler Tatarlar tehdid olunalar

Ahvâl-i ba'z-i mahaller ez berâ-yi nasb-i vâli

Silistire havalisinde kesret-i asker olub kezalik Dobrice ve Deliorman Özü valisi mesâfe-i baidde (aynen) bulunduğundan anlar dahi Arnabud misillüdür Heman başlu başına boy çeküb seferlerde bir işe yaramadıklarından gayri kuta-yi tarîk قطاي طريق (kuttâ-i tarîk olacak) olub sefere gidenleri ve mürûr u ubûru telef ve sâir fesadları hadden efzûn olmağla Özü valisine ol havalinin kazalarından kifâyet mikdarı hazariye tayin oluna Ve Silistire'de dâimâ ikamet eylemek üzere valilik idüb birer vezîre mansib virile Dahi münasib var ise birkaç kaza ilhak oluna Ve bir mikdar piyadegân asker Arnabudluk misillü cüz'ıyyât-i alûfe ile tahrir oluna ve alûfeye bend idüb ve piyadegân ağası tayin oluna ve dâimâ vezîrin hizmetinde ola Müddet-i kalîlede asker-i mezbûr dahi nizâm ve terbiye kabul ider ve ol taraflar ele alınur Sefer zuhûrunda dahi hizmetleri sebkat iderler Zira Devlet-i Aliyye sefer zuhûrunda düşmana mı cevab virsün yoksa memâlik-i mahrusada zuhûr iden usâtı mı zabt itsün Memleketleri bir taraftan küffar bozar bir taraftan dahi o makuleler iki kat ziyâde harab iderler Ve yine Gümülcüne'de ikamet eylemek üzere bir Miri-mirane mansib virilüb ve Meyri ve Fere ve Yenice ve Kavala ve civarda münasib olanlardan birkaç (kaçımın olacak) ilhâkiyle bir sancağ itti-haz ve bir mikdar hazariye kazaha-yi mezburûndan tayin oluna Ol ta-

raflar ele alınur kuta-yı tarîk (kuttâ'-ı tarîk) hiç kalmaz Ve Yenice'de Karasu vardır Memergâhdır Ulahlar ve tüccar beytütet idecek mahaldir Ancak emniyet olmamağla gündüz serian mürûr iderler Nehir kenarında hanlar vardır Kimin ise hadimî icâresi ne ise mîrîden veya hanlardan virilmek üzere havale oluna ve tatyib için icâresine yüz gurus dahi zammoluna ve hanlar mîrîden alma ve bir bölükbaşı nasb oluna Kifâyet mikdarı neferât ile bölükbaşı hanlarda ikamet idüb neferatı dâimâ sancağ-i mezbûr kazalarında ve turûk mevâridinde geşt ü güzâr idüb ve kuta-yı tarîk قطاي طريق (kuttâ-i tarîk olacak) kalmayacağından başka ol taraflarda mütemekkinün olan ecnâs-i muhtelifeye dahi nizâm virilmiş olur Ve hanlar mîrînin olmağla mukaddemâ sahiblerine virilecek muaayyen icârelerinden başka ikamet idecek bölükbaşı mürûr u ubûr. (bir kelime okunamadı) olur Bakkal dükânları ihdas ider (eden) kâr ideceğinden mîriye dahi senede beşer yüz gurus icare virmek üzere rabita virile ve neferât-i mezbûrenin alûfeleri ol kazalar virmek üzere şuruta bend ve etrafa böyle nizâm virilmekle Edirne Bostancıbaşısı dahi Edirne havâlisini ve bâhusûs kurb u civar-i Darülhilâfe olan İstiranca havâlisinde geşt ü güzâr iden hayâdîde nizâm ve külliyyen izâlelerine ihtimam ider Yoğurtçoğlu (aynen) haydud bir hazale iken ol taraflar hâli olduğundan bu kadar zaman geşt ü güzâr ve ol havâlide emniyet meslûb olmuşidi Deli Ahmed misillü ve Livadya kazasında reâyamız cinsinden olan hayâdîdi zabitan ve vülât def'lerinde acîz عجز (aynen) olunca beş yüz bin[1] haydudun def'i ellerinden gelmediği halde maazallah düşman zuhûr itse nice iderler Bu halet reâyamızdan hicab elivirür Ve yine Tekfûrdağında ikamet eylemek üzere bir Mîrimîrana mansib virilüb ve Büyükçekmece ve Silivri ve Malkara ve İncecik ve Keşan civarında vaki münasib olan kazalardan birkaç kaza ilhakile bir sancağ ittihaz ve kifayet mikdarı hazariye bağlanır Müceddeden fukaraya hazariye ve alûfe-i neferât gadr olur kıyas olunmaya Böyle nizâma bend olmağla ve mîrimîran olmağla ve tahrir olunan nizâm üzere voyvadoları ve muhassıllar olunca nice nice zülmden halâs olurlar ve sancag-i mezbûr kazalarında kuta-yı tarîk (aynen) ve lusus لهوص [2] def'i için kifayet mikdarı meferât ile bir bölükbaşı tayin olunur Ulûfelerini kozalar vermek üzere ve meferât dâimâ geşt ü güzâr idüb ve bölükbaşı Karasu gibidir (?) mahall-i mahfuzdur Malkara ile İncecik beyinlerinde münasib bir mahalde mîrîden bir han bina olunur onda ikomet eder Memergâh olmağla bölükbaşı dahi ticaret itmekle han icâresi senede beşer yüz gurus icâreyi bölükbaşı virmek üzere ni-

[1] Mikdarı 500-1000 şeklinde dikkate almak uygundur,

[2] Hırsızlar demektir.

zâma bend bu vech üzere ol taraflara dahi nizâmı virilmiş olur Ulaklar ve mürûr u ubûr gündüz havf üzere mürûr iderler Bâhusus ulakların gayrı bir ve iki ve üç âdem masaliyiçün bir mahalle gidemez ve Rumelide Becterin sancağına etrafından birkaç kaza ilhakile bir sancag ittihaz ve bir mîrimîrâne mansıb virilüb kemâmerre hazariyesine dahi nizam ve iki bin pıyâdegân asker ağasile kemâmerre tahrir ve hazarda ve seferde cüziyyat-i alûfeye bend ve mîrimîrân bu asker ile ol taraflar dahi alınur ve seferlerde dahi istihdam olunurlar Ve bu suretler ve nizamlar ve tehdidât ve şurûtlara riâyâyet رعایات (?) ile tedricî âlem başka sûrete girür ve suret-i itaat kemalile olur ve Rumeli'de böyle bir kaç yer vardır ki birer mîrimîrana muhtacdır ve ber namât-i muharrer bu nizamlara himmet olundukda memâlik-i mahrusada başı boş kimesne kalmaz ve herkes zir-i taht-i itaate (?) olur ne bu makule nizamlar ve kazaları tanzime coğrafya kitablarına muhtacdır Kazalar ve köyler uygun gelsün Bu devlet-i ebed-peyvende göre mütaaddid cihan-mümâları olmak icab ider iken muhtasarıca Üsküdar'a kadar bir cild olub Rumelinin yokdur ve Bosna'da Karadağ vardır san'at ile ele getirüb içlerinden on ve yirmi kadar Boyar tabirile kimesneleri ittihaz ve birer mikdar neferat ile tahsis olunalar ve mrsarifleri çıkmak için ve valinin masarifi çıkmak ve mîriye dahi bir mikdar şey çıkmak için mesfûrları marifetleriyle kifâyet mikdarı irâd tahrir oluna ve valinin ikameti için birkal'a bina oluna ve vali Eflak misillü rûm tayin oluna ve sarf-i zihn olunmadı ve lâkin bilâ ceng (ve) cidâl sâde kelâm ile teshiri mümkün idi Anların dahi irad ve neferât tayin oluna ve mîriye dahi irâd hasıl olurdu Ve vali Eflak misillü rûm cinsinden tayin olunmak üzere Mora seferinde Venedik nakz-i ahd üzere iken murad olunsa Rumeli toprağında İskılavon memleketleri ve Zanta ve Kefalonya adaları teshir olunmuş idi Bu nizâm üzere ki rûm cinsinden Eflak misillü tayin oluna vaktında sarf-i zihn olunsa vucûde gelürdi ve tahrir olunduğu üzere bâfermân-i Âli ve buyruldı ayân nasbı külliyyen ref' oluna ve bir kazanın umûru bir kimesneye munhasır olmaya ve erbâb-i devlet olanlar memâlik-i mahrusayı bir bağçevan bağçesini timâr itdiği gibi timâr itmelü ve sûret-i nizâmı taşra halkından sual iktiza itmez Hayrı ve şerri fark ider hemen bulunmaz..... (bir kelime okunamadı) hata gibidir Bâhusûs nizâmı dahi istemeyüb cerr ü nef' kalmaz Zirâ Devlet-i Aliyyenin avâil-i halinde kesret-i hurûb ve kitâl ve tevsi-i dâire-i devlet ile tevaggul olunduğundan heman elde bulunmak için feth olan memleketleri panbuk (pamuk) ipliğiyle bend idüb sonra gelenler remz-i mezbûrun hakikatına sarf-ı zihn itmemelerile her husûs o hal üzere kaldı Cenab-ı Hak Devlet-i Aliyye'ye hayr ne ise اذا اراد الله شيئاً هي اسبابه izâ erâdallahü şey'en heyyie esbâbehu fehvâsınca

halk eyleye âmin ve veliyy-ün-nimetimiz olan padişâh-i islâm-ı sipihr ihtişâm Efendimiz Hazretlerinin neslen ba'de neslin ilâ âhir-id-devrân nesli-tâhiri-i Âl-i osmâniyi kâffe-i âfâtdan emîn ve zıll-i zalil-i merhamet-i celillerin cümlemiz üzerine sâye-bân idüb bir dem eksik eylemeye âmin

Ahvâl-i Kocabaşiyân

Mora ve Selânik ve Paşa sancağı ve ekser Rumelinin kazaları Tırhala ve Yanya ve Karlıeli ve İnebahtı ve Ağriboz sancağları ve cümle Rumeli ayâlet ve sancaklarında mütegalibe zümresinden Kocabaşılar olub vülât ve hükkâm ve zabitan ve ayân ile ittifak ve reâyâyâ hadden ziyâde zulmüne bâis olmalarile ve mâl-i fukara ile servet sahibleri dahi olub vülât ve zabitanın tama'-i hâmlarından nâşı bu mertebe ruhsatları ile ve mesfûrûn dahi mallarına mağruren ind-el-ukalâ her gûnesi melhuzdur ve kulle yevmin reâyâ fukarasına defter tevzi idüb reâyâyâ harâb etmişlerdir Bu zümrenin dahi nizâmı akdem-i umûr misillü elzem ve evceb olmağla kat'iy-ül-mûfâd bir hatt-ı şerif şerefsudûr ola Her kaza hâline göre iki yahud dört Kocabaşiyı bâ huccet-i şer'iyye rûz-i hızır ibtidasından nasb eyleye ve kazadan her birine senede ikişer yüz ellişer guruş ücret virile ve cümle marifetlerile nasb olunalar ve bir seneden ziyâde kocabaşı olmayalar sene başında her rûz i hızırda azl olunalar ve başkaları nasb oluna ve ahali-i vilâyet anlardan her ne denli kendülerinden hoşnud olsalar dahi bir seneden ziyade kocabaşı olmayalar ve tekrar nasb olunmaları iktiza ider ise madâm ki beş sene mürûr etmeye bir dürlü nasb olunmayalar gerek kazalarda gerek nevahide kocabaşılar bu vech üzere nasb olunalar ve mütemâdi kocabaşılar olmayınca her sene tebdil olmalarile çok faide vardır mütemâdi olmalarile itmedikleri hiyle kalmaz ve reayayı zîr-i dest-i kahırlarında (kahırlarına olacak) alub zaleme ile dahi ittifak ve harab etmişlerdir ve bu şurûta dahi ziyâdesile devamına ihtimam oluna ve kocabaşılar köylü ise kocabaşılık vaktında karyesinde ikamet eylemeyüb hâkimler ve zâbitlerin ikamet eyledikleri kasabada ikamet eyleyeler Vilâyet kendülerine bir hâne virüb ikamet ideler ve her nizâm için مرة بعد اخرى merreten ba'de uhrâ şeref sudûr-ı hutût-i şerife ve avâmir-i aliyye ve sûret-i defâtîrin aynı ve hutût ve avâmir-i aliyye sicillâta ba'd-el-kayd mûmza birer sûret alına ve kocabaşılarn ikamet eyledikleri hânedede bir sandukaya vaz' ve hıfz eyleyeler ve azl olunduklarında cedîd kocabaşılara teslim eyleyeler ve bazı kazalarda bir müddetden berü kocabaşılarn mütagallibe ayanlar def' eylemelerile bu makule kazalarda dahi beherhal kocabaşılar nasb oluna ve kocabaşılar reâyâdan olmalarile oldukları reâyâyâ hayırludur Ancak mütemâdi olmamak üzere mü-

temâdi şimdiki halde oldukları gibi olunca enva-ı mahzurları vardır Ve kezâlik Bulgar olanlar ol taraflara dahi bu vech üzere nizâmı virile ve âcizâne risale-i çâkeranemde tahrir olunduğu üzere nizâmlara inayet-i aliyye erzanî buyurulur ise çukadar ve enderun ağalarından ve tatardan olmayarak bir vasıta ile kimesnenin ruhu haber almayarak sadık bir mikdar tebdiller tedarük ve dâimâ etrafa tesyir olunalar ve kocabaşı nizâmı bu vech üzere nizâma bend olmağla reâyâ fukarasına lûtf-i azim olacağından başka her sene başkaları girmekle birbirleriyle ittifak dahi bulunmaz ve bir senede azl olmalarile reâyâdan ekce akl idüb servet sahibleri olmazlar ve ittifak bulunmamağla hem zulm olmaz hem cihet-i âhar ile dahi faideden hali değildir ve aleyhittevfik

Evsâf-i tapu

Dünyanın bir dahi adem-i imarına bâis budur Arazi ki ziraat-kâr-i evvel hazret-i Âdemdir Bağ ve bağçe misillü ruhsat-i aliyye vârislere intikal itmemele cebâbire zabitan ve ayân ki zabitan dahi acizlerdir عجزلدر Tapu zuhûrunda olan zulm kıyasdan ezun olup ve bu hususdan mîriye ve malikâne sahiplerine bir akce faide olmaz zirâ her sene olur mahsul-i tab'i den (aynen) değildir ve tapu zuhûr idecek deyü multezimler mahsul-i tab'isinden محصول طبیستندن bir akce ziyâde virmezler heman hangi mültezimin vaktında tapu zuhûr iderise mültezim ihya olur ve eshâb-i arazi ki madde-i evvel imâr-i cihâtdır harab olur ve hoşca zer' etmeğe iktidarı kalmaz ve imâr-i cihât ve hazîne-i humâyûn eshâb-i arazidendir ve cemî-i vâridâti eshâb-i arâzi virür ve erbâb-i sanayi ye hırfet ve âmme-i benî âdemin rahatları ancak eshâb-i arazinin imârile olduğuna iştibah yokdur nice defa müşahede-i acizânem olmuşdur ki kızdân kıza tapu olmamağla beş on kise iradlı karı vefat etdikde arazileri mahlûl kalmağla cebâbire ve bî-rahm ayân ve zabitan arazilerini kendüleri alub yahud âhara virmelerile kıızı..... (bir kelime okunamadı) veya vâlidesi bir kaç hizmetkârlarile ve dairelerle melûfe iken irâd gidince medâr-i maaşı için kimi sâile ve kimi sâir gûne kabîh kârlara sâlike olurlar ve bu müsaade mîrî ve mâlikâne sahibleriyçün olmayub mücerred mültezimler ve cebâbire ayân için olmuşdur Binaanaleyh Devlet-i Aliyye merhamet buyurub araziyi bâ hatt-ı humâyûn-i merhamet-nümûn tapu külliye ref' ve bağ ve bağçe misillü sahiplerine temellük buyurub ve alâ ma faraz-Allah وعلى ما فرض الله vârislere meccanen kalba ve bu suret dünyanın yeniden vesile olacak bir hâletdir ve bundan mîriye ve mâlikâne sahiplerine bir akçe zarar gelmez Heman ibtida-i emirde Mora ve karlı eli ve İnebahtı ve Agri boz ve Tırhala ve

Yanya ve Selânik ve Avlonya ve Delvina sancaklarını bu vech üzere nizâma inâyet buyuruldukda diyâr-i âharları dahi tedricî bu nizâma bend ve bu nizâmdan lûtfdan gayri şey müşahede olunmaz ve şer'î âşâr-i şer'iyeye ve rûsûmat-i kanûniyye sûret-i defteri üzere ne ise eshâb-i arâzi virmek üzere kaldı ki timâr ve zeâmet sahibleri dahi mukataat misillüdür Tapu düşdükce cebâbire ayân ekl ider Sipahilere verilecek bir kıyye kahvedir maahazâ böyle olur ise mahsul ziyâde olmakla sipâhiyânın dahi hasılâtı ziyâde olur ve sipâhiyân ve zuamâ timârlarını rizâlarile madam ki birine iltizam ile virmeyeler Ayân ve eshâb-i çiftlikât ve deruhdeciler tegallûben timâr iltizamlarını almayalar Sipâhiyân kenduleri zabt eyleyeler Bâferman-i âli tehdid oluna ve kadimî kurâ ciftlik itibarile zabt olunmak mugayir-i kanun olmakla cebabire ayân şimdiye kadar çiftlik itibarile zabt eyledikleri kurâ yedlerinden nez' ve kadimî misillî karye ola ve arâzi ber minvâl-i muharrer mülkiyet üzere inayet buyurulmadığı halde yâri er olsun avret olsun vefat itdikde madam ki mirascıları vardır Arzileri tapu ile mirassılarına virile tâ ki mirascı kalmayub vefat idenin er ise oğlne virile ve vefât iden nisâ ise kocasına virile ki hâneleri bozulub tarümâr olmaya bunlar dahi yoğise karye ahâlisine müsliman olsun rûm olsun virile âhar karye ve kasaba ahâlilerine virilmeye karye veya ciftlik ahâlisine cümlesine virile birine dahi virilmeye ve balâda tahrir olunduğu üzere mülkiyyet üzere ihsan buyurulur ise birisi hüccet ile arazilerini âhara bey' itdikde kadılar hüccet akcesi çift başına ikişer gurus alaları ve biri vefât itdikde resm-i kısmet için çift başına ikişer gurus alalar ve böyle ihsan buyurulmadığı halde diğer sûret ile tapu ile olur ise birisi frağ itdikde yahud mahlûl kaldıkda karye ahâlilerine tapu ile virildikde sahib-i arz tapu akcesi çift başına beşer gurus ola ve bu sûret ile gadr ve himaye olamaz ve âlem mülküne sâhib olub müreddere iken muceddeden ihya olmuş rütbede bir iş olduğundan başka el-ilmü indallah العلم عندالله rizâ-i bâri dahi bunda olmak gerekdir Bundan başka Tuna havalisinde ve ba'zan Rumeli'de ve mahall-i sâirede arazilere kimesne mutasarrıf değildir Ulak ekinciler intihab eyledikleri bir mahalle ekin zer' iderler ve bu hâlet killet-i nüfûs-i reâyâdan iktiza itmişdir. ... (bir kelime okunamadı) şimdiye kadar cümlesi imâr olunmaya bu vech üzere ne mikdar böyle yerler var ise teftiş oluna ve kaleme alına ve yerlüye kifâyet idecek mikdarı araziler mahallesi tayin olunarak her birine meccânen mîrî tarafından virile Maadâ bir kaç rum casusları vesatetlerle Leh ve sâir tarafından reâyâ celb ve her birine mîrî senedile meccânen birer çift arâzi virile ve ihtimam oluna ki ol havalilerde bir çift arâzi sahipsiz kalmayub cümlesi imâr oluna Mîrîye irâd derkâr ve ol mahaller mamur olub ve dahi bazı tarafarı ehl-i islâm reâyâsın-

dan dahi olanlara virile ve Arnabudlukdan ve Sarıgölünden ve gayri taraftan fukarâ kimseleri iyalleriyle varub sâkin olmak üzere bu makule araziden her birine birer çift ihsan ile hem havali-i mezbûr mamur olur hem asker dahi olurlar iradetleriyle gitmedikleri halde fukara zümresinden her kasaba ve köylerden birer mikdarını bâ fermân-i âli itdirilmesine himmet Hotin'e varınca (ya kadar) yer yer böyle hâli kalmaya راجعنا الى صدادينا racn'nâ ilâ sadadina (aynen) balâde tahrir olunduğu üzere arazinin iki suretten hangisile nizamı verilür ise arazi vakf olmamak üzere hasb-el-iktiza olmak lâzım geldikde bâ fermân-i âli ola ve her birine ruhsat virilmeye ve nizâm-i mezbûre Devlet-i Aliyye inâyet buyurur ise her sene birer emri-âli bire tatar ile vülât ve hükkâm ve zabitan ve eshâb-i araziye hitaben sâdir ola Eshâb-i arâzi hububâtın zer'ine ihtimam eyleyeler ve çiftlik ise sahibi ve karye ise karyelerde olan eshâb-i arâzi hulâsa eshâb-i arâzi kimler ise ol beldenin mukteza-i ab u havâsı üzere ne gûne eşcâr olmağa salâhiyeti var ise dud ağacı mahalli ise karye ve çiftlikât her ne ise ev başına eshâb-i arâzi kırkar ellişer dud gars eyleyeler haririn ve revgan-i zeytin kesret üzere olmaları için ihtimam olunâ Zeytunlar dahi gars eyleyeler ve yabânî zeytunlar kesret üzere olmaları cümlesini halaşmasına (aşılmasına olacak) ihtimam eylemeleri için ziyadesile etrâf tehdid oluna ve bâdem ve funduk ve fıstık ve sâir envaî meyvenin garsına ve bağlar kesret üzere garslarına bahusûs reâya zümresi kesret üzere bağlar gars eyleyeler ve her bâfermân-i âli bu husûs tehdid oluna ve avâmîr-i aliyye ile giden tatarlar her sene ne mikdar gars olunmuş ise imzalı defter getüreler ve suyun kesreti olan mahallerde ziyadesile pirinç zer'ine ihtimam eyleyeler ve müceddeden zer' olunan yerler yine sâhiblerinin ola mîrî fakat öşür ahz eyleye şekere varınca lâbüd şeker zer' için mahaller bulunur. Kura ve çiftlikât imâr olub ammenin medâr-i maaşları ziyâde olacağından başka müddet-i kalilede cânib-i mîrîye dahi irad-i cedîde olacağından ıstibah yokdur ve inkâr dahi mecâl yokdur Halâ Frengistanda gerek eşcâr gerek meta için dâimâ böyle ihtimam iderler Firansa devleti Amerika'da kahve gars idüb lâyüad akce hasıl olduğu zahirdir Memâlik-i mahrusada Yemen havasına muadil lâbüd mahalle bulunur Mısırı ve Basra câniblerinde bulunmak gerekdir Bir kaç mahalde tecribe oluna Ba'dehu ihtimam oluna ve balâda tahrir olunduğu üzere nizâmlara inâyet buyurulduğu halde külliyyen zulm yer yüzünden ref' olunacağına ve ekser Firengistan reâyaları memalik-i mahrusaya geleceklerine ıstibah yokdur ve Kütahye'ya himmet olunub fincan ve tabak imali için Nemçe'den bir kat alâ olur tedricî Hind'e yakın olacağı zahirdir Bu cihetle Nimçe'ye giden akce memâlik-i mahrusada kalur Bâ husûs Nemçe'nin bu makule şeyleri kı-

rıldıkda içinde kiremid türabından farkı yokdur Kütahya'nın cevheriyetleri nümâyândır ve aleyhittevfik

Evsaf-i bârkeş-i hizmet-i Devlet-i Aliyye ve muharisîn-i nâmûs-i saltanat-i seniyye ve ümenâ-i halife-i rûy-i zemin ve teyid-i kavaid-i esâs-i erkân-i Devleti Aliyye olan Hâcegân-i Divân-i Hümâyûn

Sair devletlerin dahi böyledir Ancak bu devlet-i ebed peyvendin sikletini çeküb ednâdan alâya varınca (ya kadar) hizmet-i Devlet-i Aliyye (yi) görerek ve nâmûs-i saltanat-i seniyye(yi) setr ve hıfz idecek ancak mumâileyhim olub ve şefâat-i sade-dilân ile nâ-ehle hâcegânlık virilüb devletlere gayet-ül-gaye şeyndir Hâcegân alîm ve fazıl erbâb-i ma'arif ve kalem hikmet-âşinâ olmak icab eylediğinden başka dahi tahrirât ve takrirâtından akıl mıdır nefsanî midir mürâî midir müdâhin midir bu tabiatlarını dahi fark u temyiz eyleyerek virilmeli iken irfan ve ma'rifeti olmayanlara virildiğinden başka mansıb dahi virilür Bâ hatt-ı hümâyûn men oluna ve şefaat ile fimâba'd ruûs-i hümâyûn virilmeye ve şimdiye kadar virilmiş olanları dahi madâm ki Reisülküttab-i utarid-nisab huzûrunda bilfiil marifetlerini icra itmedikce rüûslarına itibar olunmaya ve girü alına Ve fimâba'd bu makulelere rüûs-i hümâyûn virilmeye ve virileceği vakte (vakıtta olacak) hâcegân olacak her kim ise Reisülküttab huzuruna varub takrir yazub ma'rifetini izhar ve sabit (?) itmedikce virilmeye ve şurût-i mezkûr dustûr-ul-amel tutulmak için vüzerâ-i izâm efendilerimiz hazaratı kâtib-i divan-i müşeyyed-ül-imbânlarını hâcegân itmek murâd itdiklerinde tahrirat ile olmaya binnefsihi divân kâtibleri Asitane'ye gelüb huzûr-ı Reisülküttabda marifetlerini b'ad-el-icrâ rüûs-i hümâyûn virile ve bu şurûta ziyâdesile dikkat ve riayet ve devamına ihtimam olunmak vâcib rütbesidir Ve taşralarda bazı ayâna terfi-i kadr ü şânı için hâcegânlık virilüb ref oluna Ve taşralarda evâmir-i aliyye ile ilân oluna ve taşralarda dahi olan hâcegânlarmadâm ki Asitane'ye gelüb huzûr-i Reisülküttabda varub ma'rifetini icra itmez rüûsuna itibar olunmay yedinden ahz oluna nâ ehle hâcegânlık virilmek bir dürlü câiz değildir Nitekim balâda tahrir olunduğu üzere Mora mütesellimi bulunan Hasan Efendi hâcegân-i divan-i hümâyûndan bulunub bir ayalet mütesellimi olunca lâbüd Mora ihtilâlinden eşnâ' اشناع (eşnâ' olacak) işler zuhûr ider Ve Devlet-i Aliyye' de dahi bir hizmete istihdam olunca umûr-i mezkûre muhtell-ün-nizam olur

[Arkası var]